

De opkomst van de Berlijnse 'freelanceproleet'

Voorpublicatie uit 'Berlijn beweegt' van Rob Savelberg

Boeken - 25 mei 2009

(25 mei 2009) "Berlijn is arm, maar sexy", aldus burgemeester Wowereit. Jarenlange financiële misstanden door CDU-vriendjespolitiek zadelden de stad op met een schuld van zestig miljoen euro. Maar die malaise bleek ook een kans voor de onconventionele, creatieve *urbane Penner*, grootstedelijke zwervers, schrijft Rob Savelberg in zijn boek 'Berlijn beweegt'.

De Duitse hoofdstad en de meeste van haar inwoners zitten chronisch krap bij kas. Burgemeester Wowereit bracht de zaak in een interview met *Focus* in 2003 terug tot de kern. Hem werd gevraagd of geld sexy maakt. Wowereit dacht na en zei heel eerlijk: 'Nee, dat zie je aan Berlijn. Wij zijn weliswaar arm, maar toch sexy.'

De wantoestand bij de gemeentelijke financiën, mede veroorzaakt door decennia van vriendjespolitiek bij de regerende CDU, had een schuld van zestig miljard euro tot gevolg. Berlijns malaise is echter ook een kans voor onconventionele ideeën en het smeden van nieuwe sociale netwerken. Zo konden jonge creatieve zelfstandigen rond het millenniumjaar 2000 voor een prikkie een onderkomen vinden in een voormalig DDR-ministerie van Margot Honecker op Alexanderplatz.

In dit Haus des Lehrers begon een typische kruisbestuiving van zelfstandige architecten, ontwerpers, musici, fotografen, journalisten, filmmakers, programmeurs en kunstenaars. Midden in de internetboom werd hier de grondslag gelegd voor de geëngageerde *community* die men later web 2.0 zou noemen.

Vaste banen zijn voor deze flexibele ondernemers verleden tijd, ze kiezen noodgedwongen voor de vrijheid, en maken van de financiële nood een deugd. Men helpt elkaar, ontwikkelt samen projecten, die door de korte communicatiewegen snel verwezenlijkt kunnen worden.

Urbane generatie

In de bijbel van dezeurbane generatie, 'Wir nennen es Arbeit. Die digitale Bohème - oder intelligentes Leben jenseits der Festanstellung', wordt beschreven

dat ook de culturele voorhoede niet alleen overdag van negen tot vijf werkt, maar vaak ook 's nachts, van negen uur 's avonds tot vijf uur in de ochtend. De auteurs van deze bestseller, Holm Friebe en Sascha Lobo, pleiten ervoor het heft in eigen handen te nemen. Te werken aan een leven onafhankelijk van een baas en vaste werktijden.

Als je door de binnenstadswijken van Berlijn rijdt, zie je overal voormalige winkels, waarin jongelui aan draadloze laptops in provisorische bureautjes werken. Ze hebben geen zin in de *Generation Praktikum*, een Duits systeem van uitbuiting waarin het werk in bedrijven grotendeels door onbetaalde stagiairs wordt verricht.

Bij gebrek aan goede banen in de stad beginnen tienduizenden mensen voor zichzelf en richten kleine firma's op. Soms gesteund door de staat, in de vorm van een 'Ich-AG' - letterlijk vertaald de 'Ik-BV' - maar vaak ook zonder enig startkapitaal. Een hoog salaris, een vaste baan en materiële welvaart is voor hen niet het belangrijkste in het leven. Hun dagelijks werk moet naast voldoening ook voor plezier zorgen, daarom staan in veel kantoortjes pingpongtafels, flipperkasten en een tafelvoetbalspel. Ook midgetgolf komt voor.

Freelanceproleet

Friebe en Lobo zien met hun nieuwe arbeidsbeweging een beduidende economische factor opkomen, zelfs na de crash van de *New Economy* en de mondiale kredietcrisis. Mercedes Bunz van stadblad *zitty* constateert sarcastisch: 'Je ziet ons overal in deze stad. We bevolken cafés met onze laptops. We bestieren kleine winkels, waarin we voorin mode en minimalistische meubels tentoonstellen. En als je 's avonds laat langs de verlichte ramen van onze geïmproviseerde kantoren loopt, zie je ons nog steeds design ontwerpend achter computers zitten. We zijn hip, hoog gekwalificeerd, supercreatief en arm. *Urbane Penner eben.*'

Deze denigrerende typering, 'grootstedelijke zwervers', werd een geuzennaam. Auteur Diedrich Diedrichsen schreef in dit verband al in 1993: 'Vrijheid zorgt voor armoede. De vergelijking tussen de werk- en levensomstandigheden van werklozen en kunstenaars wordt steeds opvallender.' Freelanceproleet, noemen Friebe en Lobo de *Grossstadtbohémien* die in materiële misère leeft.

Ook al wordt veel over deze situatie geklaagd, toch zouden de meesten niet echt anders willen leven. Het past bij de stijfkoppigheid van de Berlijners, die altijd openstonden voor antikapitalistische invloeden. Het nieuwe prototype van de onafhankelijke digitale arbeider is echter geen *Einzelkämpfer*, maar gaat op zoek

naar vrijwillige gemeenschappen buiten de burgerlijke sferen van natie, bedrijf en familie, betogen de bekroonde schrijvers. 'Ook als eigen verantwoordelijkheid en burgerschapszin een rol spelen, gaat het om een tegenontwerp voor neoliberalisme en nieuwe burgerlijkheid.'

Tragische held

Omdat Berlijn halsstarrig aansluiting probeert te vinden bij de gouden jaren van de *Goldene Zwanziger*, de tijd van de vleugellamme republiek van Weimar, waar kunst en literatuur ook reageerden op turbulente sociaaleconomische en politieke veranderingen, kan het geen kwaad naar protagonisten te zoeken die al eerder grootstedelijke bohémiens portretteerden, zoals schrijver Alfred Döblin en tekenaar Heinrich Zille.

Döblin was een Joodse arts die als geen ander de Berlijnse *Unterschicht* van zijn tijd vereeuwigde in zijn grootse roman 'Berlin Alexanderplatz'. Hierin wordt de Pruisische metropool in het bonkende ritme van 'Synfonie der Großstadt' neergezet, de experimentele film van Walther Ruttmann uit 1927 waarin de industriële stad gedurende een etmaal van uur tot uur expressionistisch belicht wordt.

De tragische held van Döblins epos heet Franz Biberkopf, die, net als de moderne bohémiens een kleine eeuw later, in dezelfde buurten van Mitte probeert iets te maken van de moeizame verhoudingen waarin hij leeft. De digitale gelukszoekers doen dit in de negentiende-eeuwse huizen en bars als waarin Biberkopf zijn geluk beproefde.

Zowel in de jaren negentig van de twintigste eeuw als in het interbellum werd de buurt gekenmerkt door een tamelijk proletarische bevolking, die zich met *Witz und Schnauze* door de harde alledaagse realiteit vocht, net als Biberkopfs vertolker Günter Lamprecht in de gelijknamige cyclus van regisseur Rainer Werner Fassbinder.

'Vorwärts immer'

Niemand bracht het karakter van de Urberliner beter in beeld dan Heinrich Zille, chroniqueur van de kleine man. Zille's personages, geschetst in prachtige tekeningen, zijn brutaal, loyaal en dragen het hart op de tong. Eigenlijk net als Biberkopf, die meermaals valt en weer opstaat, zoals de kleine creatieve zelfstandigen na het ineensstorten van de *Neue Markt* en de internethype weer proberen om boven water te komen.

'Vorwärts immer, rückwärts nimmer', zei Erich Honecker in oktober 1989. Het oordeel van de DDR-dictator bleek een grandioze misvatting. Kort daarna kon het

verenigde Duitsland en haar pulserende hoofdstad weer mee in de vaart der volkeren, als een feniks uit de as opgestaan.

Zanger Peter Fox beschrijft de situatie als volgt:

'Ich bin gewachst, gedoped, poliert, nagelneue Zähne. Ich bin euphorisiert und habe teure Pläne. Ich kaufe mir Baumaschinen, Bagger und Walze und Kräne. Stürze mich auf Berlin und drück auf die Sirene.'

- Rob Savelberg: 'Berlijn beweegt. Oude hoofdstad in een nieuw land.'

Uitgeverij Boom, 207 pagina's, €19,90,

ISBN: 9789085065975

Bestellen kan via [de website van Uitgeverij Boom](#)

Op 28 mei om 20.00 uur [presenteert Savelberg zijn boek](#) op het Duitsland Instituut Amsterdam, m.m.v. Frits Boterman, UvA-hoogleraar Moderne geschiedenis van Duitsland na 1750 en Duits-Nederlands podiumtalent Sven Ratzke.

Savelberg (1977) is correspondent in Berlijn voor *De Telegraaf* en diverse andere media. Hij woont sinds tien jaar tussen de digitale bohémiens van Berlijn. Ook gaat hij in 'Berlijn beweegt' in op thema's als twintig jaar val van de Muur, zestig jaar Bondsrepubliek, de DDR en zeventig jaar Tweede Wereldoorlog.

Afbeelding:

Boekcover: Uitgeverij Boom

PC in cafe: flickr.com/mackz

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/2518/de-opkomst-van-de-berlijnse-freelanceproleet>